

Terry Jones, Alan Ereira - Barbaři (přeložila Jana Jašová). 2009. Mladá fronta a.s., Praha

Pavel Vaverka

Katedra antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni, Pavel.Vaverka@seznam.cz

TTATO kniha obou autorů vychází z jejich práce pro stejnojmennou televizní sérii BBC. V Británii byla vydána roku 2006, takže jsem překvapen, jak rychle k nám dorazila. Obálku knihy zdobí obraz Alphonse De Neuville z roku 1870, představuje Huny ničící Evropu. Terry Jones a Alan Ereira nejsou žádní nováčci na poli historie, podíleli na připravování historických filmů a sérií, oba jsou autoři několika knih. Tentokrát se jejich zájmem stala Římská říše, ale z pohledu „těch druhých“ tzv. barbarů. Probírá se tu prakticky 700 let historie na třech kontinentech od dob Perské říše až po zánik Římské říše. Ukáže se nám obraz kulturních a technologických úspěchů Gótů, Vandalů, Peršanů, Keltů, Germánů a dalších.

Autoři pojímají téma s humorem, neúctou, vášní, což v době politické korektnosti, vlastně hyperkorektnosti potěší o to více, že se někdo odvažuje napsat takovou knihu, která si klade za cíl rozbourat dosavadní vžitý obraz o dějinách Říma a pohledu na ostatní kultury. Řím je prakticky tradičně vnímán jako vrchol starověkého vývoje historie, uchovatel úspěchů a hodnot jiných civilizací. Fascinuje autory velmi dlouho tím, jak dlouho dokázal existovat, porazit svoje soupeře. Římská říše byla jednou z nejdéle trvajících na světě a tak není divu, že v historii a literatuře pořád existovaly a existují snahy, brát ji jako vzor trvanlivosti a úspěchu. Těmto názorům sice existuje opozice, ale je velmi malá.

Zvolený přístup autorů je podepřen nejnovějšími vědeckými objevy a fakty. Jsou použity nejnovější články a studie nejen z archeologických žurnálů, časopisů např. i Science. Kniha se snaží reflektovat, kde jsou základy Evropy. Co je nám skutečně bližší, římské právo těžce patriarchální, nebo keltské právo a obyčej, kde žena není pouze prostředkem směny, ptají se autoři. Provincialismus, pragmatismus, smrtící válečná efektivnost Říma, nebo zvědavá duše Helénů? Kde leží zárodky náboženské nesnášenlivosti? Jak je možné, že monotheismus vždy nemusí vést k potlačování ostatních? Tyto a jiné otázky jsou řešeny na stránkách knihy velmi pečlivě.

Kořeny Evropy a moderního světa samozřejmě spočívají v římském impériu, které po svém rozpadu dalo inspiraci i středověku do jisté míry. Ale samotné římské impérium bylo ovlivněno mnoha jinými kulturami, které nám v podstatě mohou přijít mnohem bližší, než právě Římané. Autoři to sice nikde otevřeně neříkají, ale jasně to z jejich úsilí vyplývá. Kniha je rozdělena nejen podle časové osy, ale i geograficky. Autoři rozdělili svět do čtyř neřímských částí, které popisují. Začínají světem atlantských Keltů, druhá část se zabývá Dácií a Germánií,

Góty, ve třetí části je svět Řeků, Peršanů, čtvrtá část knih nám ukáže historii Vandalů, křesťanskou revoluci, panování Attily.

Autoři sami zdůrazňují a říkají, že jejich kniha je pozvánkou do dějin viděných jinými očima a mě nezbyvá, než souhlasit. Jsou vysvětleny jedny z největších mýtů, (nejen římské historie) a pohledu na dějiny, který se tak dostal pod kůži drtivě většině historiků, které sice zajímá, co se stalo a proč, ale důsledky, které to mělo na ostatní, nebo zda to bylo eticky správné, to už je nezajímá a považují to za nedůležité. Tímto přístupem, by se ovšem nikdo moderní historii neodvážil zkoumat (nebo odvážil, ale vězení a problémy by ho neminuly). Tak proč aplikujeme jiné podmínky na starověk? Proto, že je to už moc daleko? Minulost je vždy blízko a naši předkové, když ne geneticky, tak minimálně duchovně jsou všechny staré národy Evropy a Středomoří, proto bychom měli lépe zkoumat jejich historii.

Ostatně až na malou část intelektuální elity ani doboví autoři neměli zrovna vždy vysoké mínění o římské říši a tom co dělala, někdy zaznívala kritika právě od samotných Římanů. Proč považují takovou knihu za důležitou a potřebnou bych mohl ilustrovat velmi snadno tímto příkladem. Nedávno vyšel první svazek Polybiových dějin (Polybios 2008), přes veškerou úctu k autorovi, jen polovina díla tvoří korekce jeho informací a to byl ještě překladatel Pavel Oliva velmi shovívavý k němu. Z toho vyplývá, že potřebujeme sice staré písemné prameny, ale ještě více potřebujeme zkoumat jejich pravdivost, pohled těch druhých, protože když vezme za vlastní římský pohled, sice se nám velmi pravděpodobně ukáže svět Říma, ale pokříví se svět těch dalších kultur.

Je tedy otázkou, byla to skutečnost, jak Římané sami sebe viděli a svět okolo? Nebo to byla jen propaganda, kde se pokroutilo příliš mnoho pravd, polopravd? Dá nám pohled Římanů na starověk jeho skutečný obraz? Je jisté, že ne, může pomoci s některými otázkami, ale to by nestačilo, vlastně by nám to neumožnilo vidět nic dalšího. Toto vše z úsilí autorů jasně vysvětluje, věřím, že čtenáři to ocení, ať už laikové, nebo odborníci. Přestože některé závěry knihy, formulovali už daleko dříve jiní autoři. Gobineau, Vico a další. Přesto si myslím, že tyto názory nemohly proniknout k široké čtenářské obci. Z advokátů Říma připomeňme i Arthura Ecksteina (Eckstein 2006), který často zdůrazňuje, jaký nastal pokrok a mír díky nadvládě Říma. V knize je ukázáno, že netrval příliš dlouho, přinesl mnohé závažné ekonomické a sociální problémy. Prakticky hospodářství římské říše se nacházelo od 3. stol. n. l. neustále v těžkých

problémech.

Nyní už k jednotlivým kapitolám. Ukazuje se, jak křehká je definice slova Keltové, jejich historie, původ. Ne že by tento termín snad měl padnout a být nahrazen něčím jiným, jen skutečnost je trochu složitější. Daleko zajímavější je to, jak se pohled na Kelty měnil. Řečí historikové je v 5 a 4. stol. př. n. l. chválili za poctivost a spravedlnost, Řekové s nimi byli v přátelských vztazích. To vše se samozřejmě změnilo ve třetím století po invazi do Delf a Řecka. Archeologické nálezy ukazují, že Keltové stavěli dřevěné cesty už od 5 stol. př. n. l. Úroveň jejich kultury nebyla negativně ovlivněna tím, že prakticky netvořily literaturu a psané záznamy, samozřejmě existovaly, ale ne v takové míře, jako v jiných kulturách. Keltové se odmítali spoléhat na psané slovo v záležitostech práva a rodových tradic. Ve světských záležitostech ovšem písmo používali, ať to byla latinka, alfabeto, nebo jejich vlastní písmo.

Autoři podávají obraz struktury keltské společnosti, důležitosti druidů a keltských mnichů, kteří se přičinili o zachování mnoha antických děl, včetně vlastních legend, pohádek, právních úprav. Keltové navzdory jejich mýtickým představám o světě a přírodě, měli dokonalý solární kalendář, který se shodoval s naším dnešním. Tento kalendář byl lunární, zachoval všechny svátky a ponechal jim týž den v rámci roční doby – tedy solární kalendář. Kdežto římský v době Caesara beznadějně předbíhal o tři měsíce, slavení příchodu Jara se tak odehrávalo v letním horku.

Jako další důkaz vyspělosti slouží Keltský žací stroj, jeho popis od Plinia. Hřeben na kolech, který pročešával obilné klasy a oddělená zrna sbíral do nádoby, prostě něco jako travní sekačka dnešní. Pohonná síla volské spřežení, jenž je poháněno zezadu. Po 3 stol. n. l. se ztratil a použil se znovu až roku 1831. Další častý omyl o Keltech je slovo *Oppidum*, latinské slovo, znamená opevnění, hradiště. Keltská města byla přitom obchodními středisky, často úzce spojená s doly. Ať už na kovy nebo sůl. Tyto doly měly často čerpadla proti zavodnění a spolehlivou konstrukci proti zřícení. Například solné doly v Rakousku po Keltech drží vzpěry dodnes. Ve městech nebo vesnicích nebyly jen dřevěné stavby.

Tyto dřevěné stavby nebyly chatrče, galský statek měl obvykle kruhový nebo obdélníkový tvar. Jeden společný velký pokoj a několik menších místností. Domy byly kamenné, doškové střechy kamenné podlahy, pod podlahami byla často vedená kanalizace. To vůbec není barbarské a primitivní. Takto by se dalo podle příkladů a archeologických nálezů pokračovat ještě dlouho. Shrnutí bych to tímto závěrem: Keltská společnost byla gramotná, dynamicky se vyvíjející, obchodně zdatná, vojensky, technologicky, kulturně, umělecky vyspělá, měla silnou finanční základnu. Keltské právní normy počítaly se ženou jako rovnoprávným účastníkem vlastnických a jiných vztahů, čímž se lišily od drtivé většiny kultur té doby, kde žena byla méněcenná, sloužící jako majetek.

Další kapitola je vyhrazena světu Germánů. Kteří šokovali Římany nepoužíváním peněz, rytířským způsobem

válčení, kdy šlo o individuální souboje hrdinů a náčelníků, armáda nebyla organizována pro masové akce, šlo o hrací pole na hrdiny, kde si mohl každý získat slávu. Náčelníci navíc měli jen reprezentativní funkci, na dodržování zákonů měli kněží. Společnost Germánů byla rovnostářská, majetek se střídal mezi rodinami. Náčelník mohl kmen přesvědčovat k různým podnikům, ale ve finále měl rozhodovací úlohu lidový sněm.

Germáni jako jedni z mála se římskému vlivu ubránili, aspoň větší část jejich světa. Archeologické nálezy z poslední přinesli nejen místo bojiště v Teutoborském lese, ale i velká města z provincie Magna Germania, o které si mnozí mysleli, že existovala jen v hlavě císaře Augusta. Tolik nejdůležitějšímu obsahu této kapitoly. Následuje svět Dáků, který byl prakticky zničen Římem, nemáme skoro nic, než zprávy, že Zalmoxis se počítal k největším myslitelům, jako Pythagoras. Zbyly nám jen výjevy na Trajánově sloupu, pár zpráv, zlatých šperků, nějaké zbraně. Což je velmi málo na civilizaci, která byla považována za velmi mocnou a vyspělou už v době Augusta. Další negativní vliv Římské říše, která ničila velmi důkladně, což nám znemožňuje bližší poznání minulosti.

Další v pořadí jsou Heléni. Mnoho psaných fragmentů i archeologických nálezů nám ukazuje, že Řekové prakticky stáli na prahu průmyslové revoluce. Vynálezy jako parní stroj, animovaný film, mechanické hračky, válečné stroje, vodní varhany, magneticky řízená levitace, kuličková ložiska, ozubená soukolí, to vše a mnohem více pocházelo z hlav řeckých vynálezců. A to si ještě stále neuvědomujeme rozsah toho, co nám chybí, vždyť knihovna v Alexandrii měla 900 000 svazků! Připomínám, že z tohoto korpusu antické knihovny se nezachovalo ani jedno celé procento. My z toho máme pouhé zlomky, díla se nám nedochovala celá, protože tehdejší kopisté jim nerozuměli (a pravděpodobně minimálně technickým a vědeckým dílům příliš rozumět nemohli), proto je neopisovali celá, nebo vůbec apod. Jak by vypadal náš pohled na Řeky a úroveň vědy a techniky při větším množství zachovaných památek? O to více vysvítá rozdíl mezi Řeky a Římany, kteří měli naprosto jinou povahu, a tyto věci je příliš nezajímaly. Mentálně byli Římané jeden z nejomezenějších národů, jejich představivost a sémantické myšlení byly hluboko pod úrovní (až na vzácné výjimky různých literátů a filosofů) Řeků a nejen jich. Řím chtěl držet čas a vývoj na jednom místě, kontrolovat ho, jejich říše mohla být chápána jako stroj na ničení času. Takové stanovisko tu autoři hájí.

Poté následuje stručná historie perské a parthské, sasánovské říše, čím přispěly k formování Evropy. Jaký přínos pro lidstvo. Zvláště Parthové měli důležitou úlohu v dobách druhé triumvirátu římské republiky, na což se často zapomíná. Parthové svým systémem správy země předešli středověk o několik staletí. Stejně tak jejich způsob boje a organizace armády se mu velmi blížil.

Poté následují ti, kterým se často křivdí nejvíce. Hunové, Gótové, Vandalové. To jak Atilla nechtěně přispěl k vzrůstu moci papeže. Jak Vandalové nezaslouženě přišli ke konotaci svého jména v 18. stol. Neboť Vandalové byli

křesťané a vlastně byli mnohem křesťanštější, než obyvatelé Kartága a jeho církevní hodnostáři, neboť v momentě, kdy dobyli město tak všichni kněží a obyvatelé byli na gladiátorských hrách v cirku. To Vandalové zrušili, stejně jako dovážení velkého množství vína. Rovněž se důkladně proberou legendy, jak to bylo s opakovaným obsazením Říma, co bylo skutečně zničeno a kým, kdo ti dobyvatelé vlastně byli. Autoři předkládají možná ne novou, každopádně provokující myšlenku, co stálo za pádem Říma. Podle nich šlo o to, že křesťanství si získalo světskou moc, potlačilo svoje protivníky a ovládalo defacto dvůr i císaře. Řím podle nich neztratil sílu jen boji s „barbary“, ale ztratil svého vnitřního ducha a vitalitu nástupem křesťanství, které změnilo nezvratně hodnoty a společnost, byť byly pokusy vrátit se do stavu polytheismu.

Celou knihu proniká hlavní koncept, co to vlastně byl Řím a jak fungoval, místo přímého popisu dějin Říma, se popisují dějiny těch druhých, aby vyniklo, co vlastně Řím byl. Dokonalou vojenskou, správní, právní organizací, která pokořila ostatní, ale za cenu zpomalení ne-li zastavení technologického, vědeckého, částečně i kulturního vývoje. Pokud Řím používal nějaké pokročilejší technologie a stroje nebyly to vynálezy z hlav Římanů. Hlavně však nadvládou Říma došlo ke zničení obrovského kulturního bohatství ostatních civilizací. Po přečtení této knihy se nabízí otázka, umíme si představit dějiny bez Říma? Zachovalo by se nám více z minulosti?

Knihu velmi oceňuji pro její živou formu, díky které se snadno čte, ale nijak to neoslazuje obsah, závažnost a vědeckost tvrzení. Předložené poznatky mapují nejnovější nálezy a objevy na poli starověké historie v rozpětí 5. stol. př. n. l. až 5. stol. n. l. Navzdory počtu stran (259) je tato kniha velmi přínosná, neboť ve stručnosti mapuje to nejdůležitější, co se stalo, a jak se na to pohlíželo, či pohlíží nyní. Knize nemohu vytknout ani žádné formální nedostatky, je tu přehledná bibliografie, obsah, poznámkový aparát, obrazová příloha, jejíž rozsah je dostačující. Hlavně jsou zde přehledné mapky. Na poli překladu jsem nenašel žádné větší chyby, jen si nejsem jistý u některých termínů a pasáží z antických děl, zda byly přeloženy nejlépe. Jak jsem zmiňoval už výše, věřím, že knihu ocení nejen zájemci o historii, ale případně i odborníci z akademických kruhů.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] POLYBIOS. 2008. *Dějiny I*, Praha: Baset
- [2] ECKTESTEIN, A. 2006. *Mediterranean anarchy, interstate war, and the rise of Rome*. Berkeley: University of California Press.